

Герт АНТСУ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Естонської Республіки в Україні (2016–2019)*

НА ПЕРЕДОВІЙ НОВІТНЬОГО ПАРТНЕРСТВА: ВІД ПРОБЛЕМНОГО МИНУЛОГО ДО ПЕРЕДВІСНИКІВ ЗМІН

– *Пане Посол, як би Ви оцінили поточний стан українсько-естонських відносин? Які досягнення і складнощі Ви б відзначили? Чи спостерігаються зрушення на краще і, якщо так, то в яких напрямках?*

– Дипломатичні відносини між нашими державами було встановлено майже 30 років тому і я пишаюся тим, що протягом цього періоду Естонія була одним із найпослідовніших партнерів України – й у минулому, й в останні кілька років до і після Революції Гідності та російської агресії. Чесно кажучи, ми вважаємо своїм моральним обов'язком підтримувати дружню країну на такому непростому етапі її буття. З огляду на це наші відносини справді стали тісними в політичному сенсі, про що свідчить інтенсивний обмін візитами. Так, за останні півтора року президент Естонії відвідала Україну тричі і стала першою главою іноземної держави, яка побувала на лінії розмежування і в зоні бойових дій. У поєднанні з проукраїнською позицією Естонії в інституціях ЄС це стало черговою ознакою нашої підтримки. Я переконаний, що протягом наступних двох років, коли Естонія набуде статусу непостійного члена Ради Безпеки ООН, ситуація не зміниться. Понад те, Україна залишається найбільшим реципієнтом естонської допомоги з розвитку, на що вказує реалізація різноманітних проектів. Ми також ділимося з Україною досвідом у проведеному реформ.

Однак попри близькі політичні відносини, єдиною сферою, яка зазнала збитків, стали економічні взаємини, що стало зрозумілим наслідком агресії. Після того як у 2014 році Україна згорнула торговельні відносини з Росією, купівельна спроможність українців знизилася, як і можливості для

збуту естонської продукції. Але до цього слід додати низку неприємних випадків з естонськими інвесторами, які зазнали серйозних збитків через відсутність верховенства права і неефективну судову систему в Україні. Це дещо затьмарило успіхи двосторонніх відносин через неготовність попередньої влади розв'язати ці проблеми. А якщо не захищати права інвесторів із країн-партнерів, це обов'язково відобразиться й на дружніх відносинах.

– *Ми вдячні за Вашу непохитну підтримку і Ваш особистий внесок. Вам уже відомо, де Ви продовжуватимете службу?*

– Після 11 років на дипломатичній роботі я хочу повернутися додому, до Естонії. Водночас я продовжу працювати на українському напрямі на посаді голови Естонського центру для Східного партнерства, який займається питаннями України та інших держав ініціативи.

– *Цього року Естонію вперше було обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН, вже долучаємося до заяв інших членів Ради щодо підтримки України. Які цілі ставить перед собою Ваша країна в цьому контексті? Чи вплине це на українсько-естонські відносини з огляду на те, що перед обома країнами стоять схожі безпекові загрози?*

– На мою думку, членство Естонії в Раді Безпеки не принесе особливих змін у наші відносини, які в будь-якому разі вже є дружніми і близькими. Тому ми продовжимо працювати в цьому напрямі. Щодо України, і не лише, наш глобальний інтерес полягає в підтриманні унормованого міжнародного порядку, особливо з огляду на невеликі розміри Естонії та відверто незначний силовий потенціал. Через це ми продовжимо працювати над збереженням пріоритетності міжнародного права, що буде корисним й для інтересів України зокрема. Точніше кажучи, якщо Росія вдасться до нових агресивних дій, Естонія однозначно підтримає Україну. До того ж, ми готові обмінюватися досвідом в інформаційних технологіях та електронному врядуванні – галузях, у яких Естонія є одним зі світових лідерів. Це стане інструментом оновлення такої традиційної інституції, як Рада Безпеки ООН. Щодо решти пріоритетів, я б також навів запобігання конфліктів, збалансований розвиток і боротьбу проти кліматичних змін.

– *Україна постійно шукає шляхи і засоби для поглиблення співпраці з НАТО. Однією з наявних можливостей є приєднання до центрів передового досвіду НАТО. Минуло майже два роки відтоді як Україна офіційно висловила прагнення долучитися до Центру передового досвіду НАТО з енергетики в Литві, але процес досі не завершений. Які перешкоди є на цьому шляху? Чи ймовірно, що Україна приєднається до Центру передового досвіду НАТО з питань кібер-безпеки в Естонії?*

– Я не володію інформацією про центр, розташований у Литві. Натомість, я б запропонував більш широкую картину. Як на мене, поступ України на шляху до вступу до згаданих центрів йтиме пліч-о-пліч з розбудовою

тісних відносин із НАТО – це частина цього процесу. Ваша нетерплячість і певне розчарування зрозумілі, але це лише частина загальної картини.

– *Протягом останніх років двосторонні економічні відносини між Україною та Естонією розширилися і поглибилися. Громадяни України зареєстрували в Естонії найбільшу кількість підприємств за програмою e-Residency. У 2019 році було засновано Українсько-естонську торговельну палату для розвитку двосторонніх ділових контактів. Яким буде подальший розвиток економічної співпраці?*

– Як на мене, це залежатиме від певних подій в Україні. Якщо ваша економіка набере обертів – а для цього потрібні верховенство права та інвестиції, про що я зазначав раніше – тоді ви зможете збільшити імпорт з Естонії, українські товари і послуги стануть більш конкурентними, що приведе до зростання обсягів експорту до Естонії. Як я вже сказав, це значно залежить від розвитку ситуації в Україні. У більш широкому розумінні, я вважаю, що часи змінюються. Попри збереження традиційної парадигми торговельних відносин, як-от експорту естонської риби в Україну або українських фруктів і соків до Естонії, нам потрібно рухатися вперед. Наприклад, в Естонії розташовуються українські ІТ-компанії і навпаки, а отже, ця галузь може стати взаємовигідною для наших країн. Я впевнений, що з часом постане більше таких секторів, які зможуть вийти за межі пострадянського простору, які існували в минулому. Вважаю, що багато українських компаній розглядають Естонію як вікно в Європу, Північну Європу, якщо бути точнішим, і як доволі звичне середовище. Навіть якщо незначну ланку виробничого процесу розташовано на території нашої країни, вона вже вважається продукцією ЄС; єдине обмеження – щодо правил походження товарів. Саме тому я розглядаю наші відносини як взаємовигідні.

– *Чи здійснює Посольство проекти, спрямовані на активізацію нашої економічної співпраці?*

– Це частина нашої повсякденної роботи. Наприклад, нещодавно було створено Торговельну палату і я був присутній на її відкритті разом із моїм українським колегою. Україну також відвідують численні делегації підприємців з Естонії, і Посольство відповідає за організаційні аспекти таких візитів. Я відвідував Торговельну палату Естонії, аби довести інформацію про Україну до відома регіонів нашої країни, а не лише Таллінна. Ба більше, ми провели семінар із ділових питань під час візиту нашого президента минулого року. І, до прикладу, коли проект e-Residency проводить заходи в Україні, ми надаємо організаційну підтримку для просування іміджу Естонії і роз'яснення можливостей для українського бізнесу в нашій країні.

– *Естонія, Латвія і Литва наразі здійснюють реструктуризацію і лібералізацію сектору електроенергетики для створення спільного балтійського енергетичного ринку на принципах вільної конкуренції. Минулого року*

лідери балтійських держав і Польща уклали угоду про поєднання їх електроенергетичних мереж із ЄС та припинення залежності від Росії. Цього року Фінляндія, Естонія і Латвія підписали угоду про створення спільного газового ринку. Який досвід Україна може запозичити від Естонії у цій сфері?

– Коли Естонія вступила до ЄС у 2004 році, ми не мали жодних мережевих зв'язків в енергетиці і були значно відокремленим «енергетичним островом». Зараз естонська енергетична система поєднана з такими країнами, як Фінляндія, Швеція і Польща. Причина полягає в тому, що це питання розглядають через призму безпеки. Навіть попри те, що протягом усього періоду незалежності ми виробляли достатньо електрики, ефективність є ще одним виміром питання, яким не можна нехтувати. У сучасному світі маленька країна з ринком із 1,3 млн споживачів не мала б перспектив для існування. Відповідно розпал сезону виробництва електроенергії у Північній Європі, наприклад, приносить користь усім сторонам. Те саме можна сказати і про вітрову енергетику. Для того щоб отримати вигоди від неї, вам потрібно експортувати вироблену електроенергію і зберігати її надлишки в сховищах для безвітряних періодів. В Україні склалася інша ситуація, оскільки її енергетична система поєднана з сусідніми, що дозволяє їй купувати природний газ уже кілька років шляхом реверсу з центральноєвропейських країн. Іншими словами, ви вже зрозуміли переваги таких зв'язків, тож Україна успішно втілює їх у життя. Понад те, з огляду на перспективу припинення транзиту газу з Росії, прагнення України приєднатися до енергетичного ринку ЄС стає все більш важливим, нам слід продовжувати рухатися в цьому напрямі.

– Нещодавно в європейських ЗМІ з'явилося повідомлення, що Естонія стала однією з чотирьох країн, які заблокували прийняття на рівні ЄС довгострокової стратегії нульового вуглецевого балансу на саміті в Брюсселі. Чи справді це так? Чи налагоджена співпраця між нашими країнами у галузі довкілля і відновлюваної енергетики?

– Звісно, актуальність і антропогенне походження кліматичних змін складно заперечити, тому я б не виокремлював саме цю зустріч. Загалом Естонія віддана принципам боротьби проти зміни клімату, оскільки сама все більше відчуває її негативні наслідки. Раніше ми пишалися відчуттям стабільності у виробництві електроенергії завдяки значним запасам горючих сланців – ми навіть експортували надлишки до сусідніх країн. Однак з огляду на забруднення навколишнього середовища цієї сировиною і неочікуване різке зростання цін, десять років тому Естонія приєдналася до Схеми торгівлі викидами ЄС, і я особисто брав участь у відповідних переговорах. Це означає, що електростанції, які працюють на горючих сланцях і розташовані у північно-східній, переважно російськомовній, частині Естонії, припиняють роботу. Звідси випливає потреба у перекваліфікації

робітників і виробництві продукції з більшою доданою вартістю з горючих сланців, наприклад, нафти. Проте прибутковість буде пов'язана з цінами на нафту. Естонія продовжує рухатися вперед на цьому напрямі, а тому її не можна вважати країною, яка скептично ставиться до питання зміни клімату. Навпаки. Кілька тижнів тому, уперше в історії, в Естонії було зафіксовано день із нульовим виробництвом електрики на основі горючих сланців. Попри складнощі, ми продовжуємо рухатися вперед. Нещодавно прем'єр-міністр Естонії скликала засідання міжвідомчої робочої групи за участі наукових кіл задля пошуку швидких та нестандартних шляхів вирішення цих проблем. Кращого моменту для подібної зустрічі годі й вигадати: сотні людей опиняються перед загрозою втрати роботи, що може стати найбільшою хвилею безробіття за всі часи існування країни. Ситуація набуває ще більшого розмаху з урахуванням, що багато людей пропрацювали в енергетичному секторі все життя, що стосується й України. З огляду на такі виклики є неабияка проблема для уряду. На щастя наша економіка зберігає непогану динаміку з практично нульовим безробіттям – за винятком вищезгаданого регіону на північному сході.

– *Естонія активно допомагала Україні у розробці системи електронної взаємодії «Трембіта», яку було запущено наприкінці травня. Офіс новообраного Президента Володимира Зеленського оголосив про ще більш амбітні плани щодо збільшення частки електронних урядових послуг до 90% до 2024 року. Нещодавно Естонію відвідала урядова делегація на чолі з радником президента України Михайлом Федоровим для обговорення перспективи співпраці у сфері електронного врядування. Чи можемо ми сподіватися на збереження підтримки з боку Естонії?*

– Насамперед треба сказати, що наявність електронного врядування серед пріоритетів політики Президента В. Зеленського є оптимістичною. У цьому контексті, я вважаю, що співпраця України з Естонією продовжиться, але зараз я б не виокремлював конкретних кроків у цьому напрямі. Перекоаний, що Естонія також може посприяти вдосконаленню системи «Трембіта», яка вже стала історією успіху допомоги Україні з нашого боку і з боку ЄС. Але для повного розкриття потенціалу проекту потрібно вирішити ще кілька питань, де досвід Естонії може бути корисним. Йдеться про цифрову ідентичність, без якої використання цифрових урядових послуг стає неможливим. В Естонії кожен громадянин має ідентифікаційну картку з чіпом для використання комп'ютера, електронної пошти, електронного банкінгу та інших послуг. Україна вже досягла значного успіху в мобільній цифровій ідентичності, однак все ще є потреба у створенні загальнонаціонального реєстру населення. Не маю сумнівів, що в майбутньому буде реалізовано більше подібних проектів. В Україні вже працює багато естонських експертів у інституціях ЄС. Зважаючи на те, що в новому уряді також пра-

цює Яніка Мерило, відома експертиня у галузі електронного врядування естонсько-українського походження, яка зараз відповідає за напрям електронної охорони здоров'я в Офісі Президента, є всі підстави говорити про наявність простору для продовження співпраці в цій сфері.

– *Уже три роки поспіль Естонія має найвищу позицію з-поміж держав Центральної та Східної Європи у світовому Індексі свободи преси міжнародної неурядової організації «Репортери без кордонів». Посідаючи 11-у сходинку, Естонія є єдиною державою регіону, в якій свобода преси визнається задовільною. Організація вважає, що стан журналістського середовища в країні є «цілком сприятливим» попри те, що приватні ЗМІ, як і в Україні, переважно належать обмеженому колу осіб. То в чому ж секрет успіху?*

– Естонці люблять рейтинги, особливо якщо ми займаємо в них чільні місця. Якщо йдеться Індекс свободи преси, до нього слід додати ще два рейтинги для повної картини. Так, уже 25 років Естонія має один із найвищих рівнів свободи підприємництва і один із найнижчих – з корупції; звісно, на пострадянському просторі, але вона також випереджає багато західноєвропейських країн, якщо взяти до уваги Індекс сприйняття корупції «Трансперенсі Інтернешнл». З огляду на це Естонія є середовищем економічної свободи, а медіамагнати не мають впливу на політичний процес або парламентарів. Більш актуальною темою для обговорення є роль ЗМІ в Україні. У вашій країні під аббревіатурою «ЗМІ» здебільшого мають на увазі телебачення, оскільки 75% населення дізнається новини з телевізійних передач. В Естонії ж частка інтернет-ресурсів є значно вищою. Те саме можна сказати і про суспільне мовлення, яким користується велика кількість естонців, яке не є об'єктом жодного приватного впливу в будь-якій іпостасі. Тому якщо спробувати вивести з цього уроки для України, вони будуть очевидними. На жаль, ваша попередня влада не вважала суспільне мовлення пріоритетом і скоротила його фінансування удвічі попри те, що воно могло стати протипагою олігархічним ЗМІ. Значення газет також зберігається, але зараз більшість людей використовують їх електронні версії. Історично склалося, що в естонському менталітеті закарбувалося сприйняття ЗМІ як джерела просвітництва. Витоки цього простежуються ще 150 років тому, коли розпочалося формування естонської журналістики. У ті часи більшість естонців проживали в сільській місцевості, а тому здобуття освіти й ознайомлення із зовнішнім світом мали для них неабияке значення.

– *У 2013 році Таллінн став першою столицею у світі, яка зробила громадський транспорт для своїх жителів безкоштовним. Усі естонські міста взяли це за приклад і минулого року було визначено амбітну мету – стати першою державою з безкоштовним громадським транспортом на національному рівні. Наразі проїзд на автобусі є безкоштовним в 11 з 15 повітів. На Вашу думку, чи можливо запровадити подібну систему в Україні?*

– Як на мене, слід почати з формулювання проблеми і цілей. Ви прагнете підвищити швидкість пересування для населення? Чи вдосконалити соціальну систему? Якщо вибір зроблено на користь другого варіанту – кращим кроком може стати збільшення соціальних виплат для людей, які не можуть сплатити комунальні послуги. Якщо ваша мета полягає в зменшенні забруднення довкілля – заохочення заможних автомобілістів використовувати громадський транспорт шляхом скасування оплати може виявитися невдалою стратегією через відсутність зацікавленості з їхнього боку. Це означає, що слід враховувати також якість транспорту і його престижність. Наприклад, я працював послом у Швейцарії, де розклад руху потягів є настільки точним, що найменше спізнення – це катастрофа для репутації компанії. Завдяки цьому громадським транспортом там користуються навіть члени парламенту, які проживають не в столиці і не вважають цей факт принизливим або ганебним. Такий рівень є загальноприйнятим мірилом успіху для всіх країн і, на мою думку, Естонія наближається до його досягнення. Мені хотілося б довести це власним прикладом. Коли я повернуся до Таллінна, то потребуватиму 12–15 хвилин, щоб дістатися на роботу, а оскільки я не маю автівки, звичною частиною мого життя є пересування на громадському транспорті. Єдина необхідність – це забезпечення його чистоти і точності розкладу. Додаткові заходи можуть включати обмеження руху автомобілів у місті, що втілено в Таллінні, де паркування в центрі міста обійдеться в чималу суму коштів. Якщо йдеться про сільську місцевість, важливо забезпечити місцеві громади громадським транспортом належної якості, який спростить дорогу на роботу чи до школи і запобігатиме відтоку сільського населення до найближчих міст.

– *Яка роль відводиться культурній дипломатії в діяльності Посольства? Наскільки важливою є популяризація національної культури в сучасній дипломатії? Чи допомагає вона дипломатам досягати визначених цілей?*

– Для малих або периферійних держав завдання полягає у забезпеченні чіткого уявлення про них, розуміння їх мотивів і визнання ролі серед інших держав світу. Культура – це один зі шляхів досягнення цієї мети. Я пишаюся тим, що народився в країні з неабиякими культурними здобутками. Наприклад, от уже вісім років поспіль найвидатнішим композитором сучасності вважається Арво Пярт. Естонія славиться й багатьма іншими відомими композиторами й дирижерами. Наша кіноіндустрія також є доволі успішною. Важливу складову міжнародних відносин Естонії становить популяризація вітчизняної музики, фільмів і літературних творів у світі в цілому та в Україні зокрема. На жаль, політичним та економічним питанням присвячувалася лєвова частка зусиль Посольства, а тому нам бракувало часу для культурних заходів. У будь-якому разі ми робили все можливе. Наприклад, нам вдалося організувати три концерти органної музики у Львові і

виступ пост-фолк-дуету Puuluup на фестивалі «Карпатський простір» в Івано-Франківську. Ба більше, на День незалежності Естонії Посольство організувало показ нових фільмів естонських режисерів на Київському кінофестивалі. Щодо літератури, протягом останнього часу ситуація була не такою райдужною, адже минулого року відійшов в інший світ найвидатніший перекладач естонської літератури українською мовою. Доволі складно пригадати імена українських авторів, чії книжки було перекладено естонською. Серед перших, які спадають на думку, може пригадати Мирославу Макаревич, Андрія Куркова і Сергія Лойка, останні двоє пишуть російською, що, імовірно, затьмарює славу таких відомих українських поетів, як Сергій Жадан. Переклади з естонської українською більш поширені, оскільки зараз студенти мають змогу вивчати естонську мову у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Нещодавно один із його вихованців переклав збірку віршів Доріс Кареви, сучасної естонської поетеси. Це просто чудова книжка, яка, завдяки своїй двомовності, буде особливо захопливою для тих, хто розмовляє і естонською, і українською. Ще один вартий уваги переклад – книга письменниці Імбі Паю «Знехтувані спогади», у якій ідеться про скрутні часи сталінізму, що актуально і для України. Останні дві з наведених творів було перекладено минулого року і я сподіваюся, що цей перелік розшириться, адже це найкращий спосіб осягнути культуру одне одного.

– *Що спонукало Вас вивчати українську? Чи було Вам складно?*

– Безперечно, так. Проте все пізнається в порівнянні. Мені було набагато простіше вивчати мову, ніж це було б для вихідця з Бельгії, Португалії чи Кореї, які не знайомі з особливостями слов'янських мов. Тому я доволі легко опанував російську і польську – особливо на рівні розуміння. Однак усне мовлення – зовсім інша річ. На жаль, на відміну від інших країн, ми не проводимо три місяці у Львові перед вступом на посаду і не маємо можливості присвятити цілий рік вивченню української. У будь-якому разі, мені здається, що, якби не мій щільний графік, я б ще більше удосконалив свій рівень володіння мовою. Кожній людині потрібне чудернацьке захоплення, тому я без жодних сумнівів продовжу відточувати українську після повернення до Естонії. У моїй бібліотеці є близько 30 україномовних книжок, більшість із яких – художні. На додачу, сьогодні в Естонії з легкістю можна знайти українські онлайн-ресурси або навіть радіо чи телебачення. Я вважаю вивчення мови очевидним проявом пошани до країни перебування і корисним засобом налагодження дружніх відносин з українським народом. Вивчення мов – невід'ємний атрибут сучасної людини, тому я переконаний, що мій наступник теж вивчатиме українську.